

סיכום מפגש שולחן עגול

9.1.14

המפגש נערך על ידי החברה לאיתור ולהשבת נכסים של נספי השואה, בהשתתפות נציגי משרד התרבות והספורט, משרד המשפטים, המשרד לאזרחים ותיקים, מוזיאון ישראל, מוזיאון תל אביב לאמנות, יד ושם, בית לוחמי הגטאות, הספרייה הלאומית, ועידת התביעות, איל"ר ואיגוד המוזיאונים.

את המפגש פתח ד"ר ישראל פלג, מנכ"ל החברה לאיתור ולהשבת נכסים של נספי השואה. בדבריו הדגיש את הצורך לאחד כוחות לקראת קידום איתור נכסי האמנות בישראל תוך מציאת הפתרונות החוקיים למהלך זה באמצעות חקר מוצאות בעזרתם של משרדי הממשלה.

כמו כן, ציין ד"ר פלג כי בעודנו פונים לעולם ברצון להשיב רכוש יהודי שבזו הנאצים באירופה, אנו עושים זאת בשמם של הנספים, ואת אותה לקיחת אחריות אשר אנו רוצים לתבוע ממדינות אחרות, עלינו גם לדרוש מעצמנו.

הגב' עידית עמיחי אשר עומדת בראש מחלקת המוזיאונים של משרד התרבות בירכה על היוזמה לקיים "שולחן עגול" ראשון מסוגו בישראל.

במסגרת תפקידה כמנהלת תחום המוזיאונים במשרד התרבות והיותה מעורבת בחקיקת חוק השאלת נכסי תרבות (2006), הדגישה כי הצורך למצוא פתרונות נאותים מול רצונם של ניצולי השואה והמוזיאונים הוא צורך חשוב ומרכזי. זאת על מנת שהיצירות תשארנה חלק מהתרבות ולטובת נחלת הכלל. יחד עם זאת, שמירה על היצירות הוא לא רק תפקידם של המוזיאונים, הוא צו מוסרי אליו מחויב כל מנהל מוזיאון יהודי בישראל ובעולם כולו.

גב' עמיחי הוסיפה אף כי תחום השבת הרכוש והשבת האמנות בפרט נמצא כעת על סדר היום העולמי ובמסגרת זו, מכורחן של אמנות בינלאומיות כאמנת וושינגטון (1998) ואמנת טרזין (2009), מחויבים המוזיאונים לערוך חקר מוצאות. חובתה של המדינה לסייע למוזיאונים בקבלת מידע ארכיוני, תקציב וכח אדם לביצוע המשימה ובעריכת מחקר חשוב שכזה שעשוי להחזיר שריד מבית שהיו בו אמנות וחפצי יודאיקה.

ד"ר ווסלי פישר, ראש מחלקת מחקר, ועידת התביעות, ערך סקירה של תהליך איתור וחלוקת הרכוש אשר נבזז ע"י הנאצים בסוף מלחמת העולם השנייה. בסקירתו ציין פישר את פעילותן של חיילות הברית ושל מספר ארגונים יהודיים למול "בריגאדות השלל" של הצבא הסובייטי.

במסגרת בדיקת המעמד המשפטי מנה ד"ר פישר את האמנות הבינלאומיות הרלבנטיות: אמנת וושינגטון (1998), אמנת וילנה (2000) ואמנת טרזין (2009) אשר עוסקות ברכוש פרטי וברכוש קהילתי. במקביל, הביא ד"ר פישר דוגמאות לדרכי ההתמודדות של מדינות שונות עם הנכסים שהגיעו לידיהן מתקופת השואה.

ד"ר פישר סיים את דבריו עם שימת דגש על תהליך חקר המוצאות ועל חשיבותו של קיום תהליך זה בישראל עבור קהילות יהודיות נוספות סביב העולם.

עו"ד אלינור קרויטורו, ראש אגף איתור ומידע בחברה לאיתור ולהשבת נכסים של נספי השואה ערכה סקירה של החוק בישראל. עו"ד קרויטורו הסבירה את משמעותו של חוק הנכסים של נספי השואה (2006) שמתוקפו הוקמה החברה לאיתור ולהשבת נכסים של נספי השואה והשוותה בינו לבין אחד-עשר עקרונות אמנת וושינגטון (1998).

השבת נספי רכוש השואה

כמו כן, התייחסה עו"ד קרויטורו לחוק המוזיאונים (1983) ולחוק השאלת נכסי תרבות (2006), אשר הינם חוקים הסוקרים את תהליך הניחול והעבודה התקינים של המוזיאונים ומוסדות התרבות בישראל.

הגב' יהודית ענבר, מנהלת מכלול המוזיאונים, יד ושם, הסבירה את תהליך התפתחותם של מוסדות התרבות הראשונים ביישוב היהודי בא"י. הקמתם של מוזיאונים מרכזיים כמו; "בצלאל", מוזיאון תל אביב והמשכן לאמנות עין חרוד וכן התפתחותה של אגודת האמנים נבעו מצורך פנימי בתרבות ובחיי רוח של אנשים שהגיעו עם מטען תרבותי ורקע מוזיאלי מאירופה.

שליחים ונציגים שנשעו מא"י לאירופה וכן העלייה מאירופה בשנות ה-20 ועד לפרוץ מלחמת העולם השנייה אף תרמו רבות לפיתוח ולהרחבת האוספים המוזיאליים שקיימים בארץ היום.

הגב' שלומית שטיינברג, אוצרת אמנות אירופה, מוזיאון ישראל, ערכה סקירה של התפתחות תחום חקר המוצאות ויישומו במוזיאון ישראל;

בין השנים 1945-1951, התגלו ברחבי גרמניה ע"י כוחות הברית יצירות אמנות והן הועברו לנקודות איסוף במרבורג, אופנבך, וויסבאדן ומינכן למשמרת והשבה הדרגתית למדינות מהן נבזזו. בכל אזור עבדו הצוותים בשיטה אחרת; בעוד האמריקאים האמינו בשיתוף המידע, האנגלים והצרפתים דגלו בשמירת המידע סגור בפני הציבור.

באותן שנים נשלחו נציגים מישראל לנקודות האיסוף על מנת לעזור במיון וזיהוי היצירות וכן לבחור פריטים שישלחו לישראל. בין השנים 1950-1955 הגיעו חמישה משלוחים של יצירות אמנות לישראל אשר נבחרו במסגרת ההגבלות שנקבעו ע"י נציגי הארגון "תקומה לתרבות ישראל" (JCR).

הגב' שטיינברג אף ציינה מספר מקרים בהם הושבו יצירות אמנות ע"י מוזיאון ישראל בין השנים 2005-2012. בין ההשבות ניתן למנות את יצירתו של האמן פול קלה בשנת 2011, יצירותיו של מקס ליברמן בשנים 2011-2012 ועוד.